

PORUŠENÍ PÉČE ŘÁDNÉHO HOSPODÁŘE – SUBJEKTIVNÍ, NEBO OBJEKTIVNÍ ODPOVĚDNOST ZA ŠKODU?

TOMÁŠ CHRENEK

Abstract: **Breach of Due Managerial Care – Subjective or Objective Liability for Damage?**

This article deals with the legal basis of due managerial care, whose nature determines the rules applied in case of a breach of due managerial care concerning damages.

The article summarizes recent professional discussions on the topic and deals with three major theoretical approaches defining due managerial care either as an *obligation from law*, or an *obligation from contract*, or an obligation *sui generis*.

The article discusses arguments for and against each approach, puts forward the author's critics regarding the mentioned discourses, and brings the author's own look at the problem, the key point of which is the necessary consistency of a conclusion not only for a statutory body, but also for other elected bodies of a legal person.

Keywords: damages; member of a body; due managerial care

Klíčová slova: škoda; člen orgánu; péče řádného hospodáře

DOI: 10.14712/23366478.2021.32

ÚVOD DO TÉMATU

Nový občanský zákoník terminologicky opustil koncepci „odpovědnosti“¹ za škodu užívanou do konce roku 2013 zákonem č. 40/1964 Sb., občanský zákoník. Aktuálně účinný občanský zákoník v celém dílu 1. hlavy III. části čtvrté o náhradě majetkové a nemajetkové újmy ani jedinkrát nepracuje s pojmem „odpovědnost“, nýbrž výlučně s pojmem „povinnosti“ (nahradit škodu). Z toho je patrný důraz právní úpravy toliko na **vznik závazku**, přičemž pouhá deklarace „odpovědnosti“ bez vzniku právního následku – závazku – by neměla další právní relevanci.

Za zavádějící považují nadpis hlavy III. části čtvrté jako „Závazky z deliktů“, kterýžto pojem není z jazykového hlediska příliš vhodný pro vznik odpovědnosti bez zavinění škůdce ve smyslu § 2895 občanského zákoníku (objektivní odpovědnost). Hrádek² pak

¹ Srov. nadpis části šesté zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění účinném do 31. 12. 2013.

² HRÁDEK, J. Komentář k § 2894. In: ŠVESTKA, J. – DVORÁK, J. – FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník: komentář. Svazek VI, (§ 2521–3081): relativní majetková práva. 2. část*. Praha: Wolters Kluwer, 2014. In: ASPI [online]. [cit. 2021-03-14].

považuje použití pojmu „delikt“ vůbec za významnou nekonceptnost s tím, že se občanský zákoník odklání od římskoprávního (kontinentálního) chápání pojmu deliktu jako porušení zákona k chápání pojmu deliktu jako porušení jakékoli soukromoprávní povinnosti, což je příznačně spíše pro anglosaské právní prostředí.

Ve smyslu římskoprávní nauky se případy povinnosti nahradit škodu za současné absence zavinění povinného řadí mezi tzv. „kvazidelikty“.³ V tomto světle by lze dovozovat, že zákonodárce pro zjednodušení řadí do hlavy s názvem „Závazky z deliktů“ jak delikty, tak kvazidelikty, k vysvětlení čehož může sloužit právě citovaný § 2895. Je-li tomu tak, potom s takovým záměrem není konzistentní skutečnost, že jiný „kvazidelikt“,⁴ konkrétně bezdůvodné obohacení, občanský zákoník řadí do samostatné hlavy IV. části čtvrté jako „závazek z jiných právních důvodů“.

Nový občanský zákoník tedy ve věci odpovědnostní problematiky není terminologicky jednoznačný.

Ke vzniku povinnosti nahradit škodu je třeba naplnit některou ze skutkových podstat hlavy III. části čtvrté občanského zákoníku. Bylo by chybou uzavřít, že povinnost člena orgánu společnosti k náhradě škody způsobené společností vyplývá toliko z § 159 odst. 1 občanského zákoníku o péči řádného hospodáře. Vzhledem k tomu, že v odborné veřejnosti nepanuje shoda na tom, jaký je právní důvod vzniku povinnosti jednat s péčí řádného hospodáře, konkrétně zda se jedná o povinnost ze zákona, ze smlouvy, či zvláštní důvod *sui generis*, nepanuje logicky ani shoda na tom, pod jakou delikttní skutkovou podstatu podřadit porušení této povinnosti. Toto podřazení přitom může mít zásadní význam, neboť ke vzniku povinnosti nahradit škodu způsobenou porušením zákona se vyžaduje zavinění škůdce (subjektivní odpovědnost), zatímco v případě porušení smlouvy nikoli⁵ (objektivní odpovědnost). Ohledně tohoto problému probíhá posledních několik let poměrně hojná odborná diskuse, do níž se zapojují níže uvedeným textem.

PÉČE ŘÁDNÉHO HOSPODÁŘE JAKO POVINNOST ZE ZÁKONA

K povaze péče řádného hospodáře jakožto zákonné povinnosti se jednoznačně kloní Dvořák⁶ s odůvodněním, že právní poměr mezi právnickou osobou a členem voleného orgánu vzniká ze zákona dnem vzniku funkce člena voleného orgánu, a nemůže tedy jít o odpovědnost za porušení smluvní povinnosti podle § 2913 občanského zákoníku. Nedostatkem tohoto argumentu je ztotožnění (bez dalšího) právního důvodu vzniku funkce s právním důvodem povinnosti jednat s péčí řádného hospodáře, ačkoli povinnost péče řádného hospodáře je pouze dílčím (nikoli vyčerpávajícím) aspektem právního vztahu mezi právnickou osobou a členem jejího voleného orgánu,

³ KINCL, J. – URFUS, V. – SKŘEJPEK, M. *Římské právo*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 265.

⁴ Viz např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 12. 3. 2014, sp. zn. 28 Cdo 2953/2013.

⁵ K tomu blíže např. BEZOUŠKA, P. § 2913. In: HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník. VI., Závazkové právo: zvláštní část (§ 2055–3014)*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1565.

⁶ DVOŘÁK, T. Komentář k § 159. In: ŠVESTKA, J. *Občanský zákoník: komentář*. 2. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019. In: ASPI [online]. [cit. 2021-03-14].

jehož součástí může být řada dalších vzájemných práv a povinností, např. zákaz konkurence člena orgánu,⁷ povinnost právnické osoby platit členovi právnické osoby odměnu za výkon funkce atd. Navíc zcela opomíjí právní jednání volitele a přijetí funkce ze strany voleného, resp. otázku, zda lze tyto úkony považovat za ofertu a akceptaci *sui generis* směřující ke vzniku závazku. Časové hledisko, tedy určení okamžiku, kdy právní poměr mezi právnickou osobou a členem orgánu vzniká, nepovažuji za aspekt, který by mohl vnést do řešené otázky světlo.

Mnohem podrobnější analýzu problému provádí Novotná Krtoušová,⁸ která k řešení přistupuje skrze druh zastoupení, resp. skrze otázku, zda zastoupení právnické osoby je zastoupením zákonným, či smluvním. Autorka dovozuje, že zastoupení právnické osoby členem statutárního orgánu je zastoupením zákonným, proto i odpovědnost za jednání s péčí řádného hospodáře bude sankcionováno povinností k náhradě škody za porušení zákonné povinnosti dle § 2910 občanského zákoníku. Hlavním nedostatkem předestřené řešení je redukce problému na statutární orgán a zároveň na právní jednání jménem jiného ve smyslu § 436 a násl. občanského zákoníku. Závěry o povaze zastoupení lze však mnohem těže aplikovat na jiné volené orgány právnických osob než statutární, zejména pak zákonem neupravené (např. auditor účtu spolku), které nemají oprávnění v zastoupení právnické osoby hmotně právně ani procesně jednat. I pokud připustíme, že takový vyložený „interní“ orgán právnické osoby právnickou osobu *zastupuje* a určitým způsobem nahrazuje vůli této právnické osoby, byť v omezeném rozsahu, např. pouze ve vztahu ke členům orgánu statutárního, pak zcela jistě nemůžeme bez dalšího uzavřít, že se jedná o zastupování ze zákona. Naopak se lze domnívat, že takové „zastupování“ těmito fakultativními, zákonem neupravenými orgány, by mělo blíže spíše ke smluvní podstatě. Ze shora uvedených důvodů se nedomnívám, že otázka delikttní skutkové podstaty při porušení péče řádného hospodáře by nalezla řešení skrze typ zastoupení právnické osoby statutárním orgánem. Bezpochyby však tento přístup přináší do diskuse zajímavé podněty.

Zásadním argumentem ve prospěch zákonné podstaty povinnosti péče řádného hospodáře je kogentnost této povinnosti.⁹ Jestliže by právní důvod vzniku povinnosti jednat s péčí řádného hospodáře byl smluvní povahy, pak by ji mělo být možné v souladu s podstatou smlouvy jakožto autonomního projevu vůle upravit, a to alespoň v nějakém minimálním rozsahu, což tak ovšem není. O otázce dispozitivnosti či kogentnosti § 159 občanského zákoníku sice odborná veřejnost nezdídká pojednává,¹⁰ nicméně mi není znám žádný odborný závěr, který by se nakonec vyjádřil ve prospěch dispozitivnosti. V případě obchodních korporací lze zmiňovanou kogentnost dovozovat zejm. z § 53 odst. 2 ZOK. V případě právnických osob obecně lze pak kogentnost dovozovat zejm.

⁷ Např. § 441 ZOK.

⁸ NOVOTNÁ KRTOUŠOVÁ, L. Odpovědnost za jednání s péčí řádného hospodáře z pohledu teorií právnických osob. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2020, roč. 28, č. 2, s. 247–266.

⁹ Shodně LASÁK, J. Komentář k § 51. In: LASÁK, J. – POKORNÁ, J. – ČÁP Z. – DOLEŽIL, T. a kol. *Zákon o obchodních korporacích: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2014. In: ASPI [online]. [cit. 2021-03-14].

¹⁰ Tamtéž.

ze statusové povahy¹¹ povinnosti péče řádného hospodáře, od níž se ve smyslu § 1 odst. 2 občanského zákoníku odchýlit nelze.

V poslední době lze v odborné diskusi spatřovat spíše odklon od argumentů zákonného pojetí péče řádného hospodáře směrem k její povaze jakožto povinnosti *sui generis* (viz níže).¹²

PÉČE ŘÁDNÉHO HOSPODÁŘE JAKO SMLUVNÍ POVINNOST

Smluvní důvod povinnosti péče řádného hospodáře deklaruje Svejkovský¹³ s poukazem na skutečnost, že proti sobě stojí dvě právní jednání, na straně jedné akt volby, jmenování či jiného povolání osoby do funkce, na straně druhé přijetí funkce ze strany této osoby. Nedostatek tohoto argumentu je vlastně totožný s tím, který popisují u Dvořáka¹⁴ výše, a sice ztotožnění povinnosti péče řádného hospodáře s právním vztahem mezi členem voleného orgánu a společností, kterýžto má ovšem bezpochyby širší rozměr, než je samotná povinnost jednat s péčí řádného hospodáře.

Přesvědčivější argument předkládá Lasák,¹⁵ který právní vztah mezi právnickou osobou a členem voleného orgánu s povinností péče řádného hospodáře neztotožňuje, ale považuje ji za imanentní součást tohoto vztahu. Právnická osoba a člen voleného orgánu mohou uzavřít smlouvu konkretizující jejich vzájemná práva a povinnosti (smlouvu o výkonu funkce). V takovém případě dle názoru citovaného autora „[n]ení proto žádného důvodu, aby porušení těchto výslovně stanovených smluvních povinností mělo mít z hlediska náhrady škody odlišný režim oproti porušení péče řádného hospodáře, která je imanentní součástí smluvního vztahu mezi právnickou osobou a členem voleného orgánu, který je v důsledku vzniku funkce založen“.¹⁶ I s tímto argumentem lze však polemizovat. Člen voleného orgánu se ve smlouvě o výkonu funkce může zavázat i k povinnostem jdoucím nad (popř. zcela mimo) rámec péče řádného hospodáře. Nebylo by pak logicky konzistentní, aby povinnost k náhradě škody za porušení zákonem dané a nezměnitelné povinnosti jednat s péčí řádného hospodáře byla posuzována optikou odpovědnosti subjektivní, zatímco porušení zcela dobrovolně převzaté povinnosti nad rámec zákona optikou odpovědnosti objektivní?

¹¹ NOVOTNÁ KRTOUŠOVÁ, c. d.

¹² Většina spoluautorů (konkrétně všichni kromě Petra Šuka) zde citovaného komentáře k zákonu o obchodních korporacích, vydaného nakladatelstvem C. H. Beck, se ještě v jeho 2. vydání z roku 2017 klonilo k zákonné podstatě porušení péče řádného hospodáře, v kteréžto věci doznalo 3. vydání téže publikace z roku 2020 významného, bohužel nikoli podrobněji odůvodněného, odklonu autorů od tohoto názoru.

¹³ SVEJKOVSKÝ, J. § 159. In: SVEJKOVSKÝ, J. – DEVEROVÁ, L. *Právnické osoby v novém občanském zákoníku*. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 94.

¹⁴ DVORÁK, c. d.

¹⁵ LASÁK, J. § 159. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník. I., Obecná část (§ 1–654)*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 815; shodně také LASÁK, *Komentář k § 51*.

¹⁶ Tamtéž.

PÉČE ŘÁDNÉHO HOSPODÁŘE JAKO POVINNOST *SUI GENERIS*

Obdobně jako Novotná Krtoušová¹⁷ (viz výše) předkládají Štenglová a Havel¹⁸ potenciální řešení problému skrze povahu zastoupení právnické osoby členem orgánu, tentokrát však s tím výsledkem, že zastoupení členem orgánu je „na pomezí“ mezi zákonným a smluvním zastoupením. K tomu autoři citují rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 23. 7. 2019, sp. zn. 27 Cdo 4593/2017, dle něhož: „Zastoupení právnické osoby členem statutárního orgánu je zastoupením svého druhu (*sui generis*), na něž nedopadá ani úprava smluvního zastoupení (§ 441 až 456 o. z.), ani úprava zastoupení zákonného (§ 457 až 488 o. z.).“ I zde je úskalím redukce problematiky péče řádného hospodáře na zastupování právnické osoby navenek statutárním orgánem. Dle mého názoru obsah citovaného rozsudku zdaleka není možné zobecnit na výkon funkce členů orgánů právnických osob, a už vůbec ne na právní podstatu péče řádného hospodáře. Ostatně, předmětný rozsudek řeší v meritu věci překročení zástupčího oprávnění a o péči řádného hospodáře se vůbec nezmiňuje.

Podrobnou a inovativní analýzu problému předkládají Pihera a Havel,¹⁹ kteří jej propojují s pravidly pro správu cizího majetku ve smyslu § 1400 a násl. občanského zákoníku s tím, že člen statutárního orgánu je ve své podstatě správcem cizího majetku, neboť je mu svěřena působnost rozhodovat o majetku právnické osoby. Dle citovaného článku pak „pravidla správy cizího majetku v občanském zákoníku představují soubor pravidel, která se uplatňují bez ohledu na povahu konkrétní obligace zakládající fiduciární vztah, a tedy bez ohledu na právní důvod jejího vzniku“,²⁰ a shodně by tedy měla být nahlížena pravidla péče řádného hospodáře. Autoři pak dodávají, že péče řádného hospodáře je povinností *sui generis*, jejíž porušení se řídí § 2910 občanského zákoníku, tedy s aplikací subjektivní odpovědnosti. Nedostatkem i této analýzy je náhled problematiky optikou orgánu statutárního, nikoli však optikou také členů jiných volených orgánů právnických osob, kterým není svěřena působnost rozhodovat o majetku právnické osoby, nebo je jim svěřena pouze velmi nepřímo, např. v tom smyslu, že jako členové kontrolního orgánu kontrolují rozhodování orgánu statutárního.

OSOBNÍ PŮSOBNOST INSTITUTU PÉČE ŘÁDNÉHO HOSPODÁŘE

S ohledem na shora uvedené považují za nutné přispět poznámkou týkající se osobní působnosti institutu péče řádného hospodáře, a to zejména z důvodu převažujícího zaostření probíhající odborné diskuse na orgán statutární, resp. na členy orgánu s generálním zástupčím oprávněním. Povinnost péče řádného hospodáře se přitom

¹⁷ NOVOTNÁ KRTOUŠOVÁ, c. d.

¹⁸ ŠTENGLVÁ, I. – HAVEL, B. § 51. In: ŠTENGLVÁ, I. – HAVEL, B. – CILEČEK, F. – KUHN, P. – ŠUK, P. *Zákon o obchodních korporacích*. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 163.

¹⁹ PIHERA, V. – HAVEL, B. Povaha funkce a odpovědnost členů orgánů obchodních společností jako východisko racionálního corporate governance. *Právní rozhledy*. 2019, roč. 27, č. 23–24, s. 836–840.

²⁰ Tamtéž.

vztahuje na všechny členy volených orgánů, tzn. i těch, jimž zákon nepřiznává oprávnění zastupovat právnickou osobu, nebo jej přiznává ve velmi omezeném a specifickém rozsahu, např. procesní zmocnění člena dozorčí rady v řízení proti členu představenstva akciové společnosti (§ 447 odst. 3 ZOK). V tomto světle potom značně ubývá na síle argumentace, jež právní povahu povinnosti péče řádného hospodáře dovozuje z typu zastoupení (zákonné / smluvní / *sui generis*). Proto se domnívám, že užití analogie zastoupení právnické osoby není cestou k řešení problému.

Ve smyslu § 152 odst. 2 občanského zákoníku se „*členem voleného orgánu*“ rozumí fyzická osoba, „*kteřá je do funkce volena, jmenována či jinak povolána*“. K diskusi o případné smluvní povaze povinnosti péče řádného hospodáře je vhodné zmínit právě ty situace, kdy vzniku funkce nepředchází nejen akt „volby“ jakožto projev vůle volitele, nýbrž ani akt „přijetí“ funkce, jako je tomu u společníků veřejné obchodní společnosti a komplementářů komanditní společnosti, v kterýchžto případech jsou uvedení společníci *ex lege* statutárními orgány těchto osobních společností bez možnosti funkci odmítnout.²¹ K tomu jsou možné přinejmenším dva přístupy výkladu.

První spočívá v tom, že v důsledku absence aktu přijetí funkce se povinnost péče řádného hospodáře na uvedené společníky osobních společností vůbec nevztahuje, neboť zkrátka nejsou naplněny všechny hypotézy § 159 odst. 1 občanského zákoníku. Proti tomuto závěru ze systematického hlediska hovoří text § 108 ZOK²² o společnické žalobě odkazující na § 53 odst. 3 ZOK, který výslovně hovoří o újmě způsobené porušením péče řádného hospodáře.

Dle druhého přístupu se povinnost péče řádného hospodáře vztahuje také na statutární orgány osobních společností.²³ Založení společnosti, popř. přistoupení k již existující společenské smlouvě, lze vykládat jako autonomní projev vůle, v němž je imanentně obsaženo i „přijetí“ funkce, která v důsledku přistoupení ke společenské smlouvě přistupujícímu vznikne. I tento druhý výklad má však své trhliny, např. v situaci, kdy někdo zdědí podíl společníka veřejné obchodní společnosti, leda bychom projev vůle dědice k přijetí dědictví vykládali taktéž jako projev vůle směřující v konečném důsledku ke vzniku funkce.²⁴ Ustanovení § 117 ZOK sice umožňuje dědici společenskou smlouvu vypovědět, pak platí fikce, že se společníkem, a tedy ani členem statutárního orgánu, nestal. V případě nečinnosti dědice bychom však k dovození povinnosti péče řádného hospodáře museli konstruovat konkludentní přijetí funkce ze strany dědice. S ohledem na textaci § 546 občanského zákoníku a s ohledem na to, že se nekloním ke smluvní povaze povinnosti péče řádného hospodáře, v kterémžto případě by se aplikovalo ustanovení § 1740 občanského zákoníku, se domnívám, že takové konkludentní přijetí funkce ze strany plně svéprávného dědice lze aplikovat.

²¹ Ovšem za předpokladu, že splňují podmínky stanovené v § 46 ZOK, a také za předpokladu, že společenská smlouva neurčí, že statutárním orgánem jsou pouze někteří se společníků.

²² Dle mého názoru je toto možné ve smyslu § 119 ZOK přiměřeně aplikovat i na komanditní společnost.

²³ Tento názor zastává např. LASÁK, *Komentář k § 159*, s. 817.

²⁴ Při současném splnění dalších předpokladů, jako je plná svéprávnost, splnění podmínek dle § 46 ZOK, jakožto i absence opačných ujednání ve společenské smlouvě.

ZÁVĚR

S ohledem na shora uvedené se kloním k názoru, že povinnost péče řádného hospodáře představuje povinnost ze zákona, na níž se uplatní pravidla subjektivní odpovědnosti za škodu dle § 2910 občanského zákoníku, resp. že péče řádného hospodáře není smluvně založenou povinností, a to z následujících důvodů:

- Kogentnost povinnosti, která nepřipouští smluvní modifikaci. V důsledku limitace autonomie vůle zde absentuje smluvní prvek.
- Na rozdíl od teorie smluvní povahy péče řádného hospodáře zůstává teorie zákonné povinnosti konzistentní i v případech, kdy člen orgánu není přímo „zvolen“ či „jmenován“, nýbrž je do funkce povolán zákonem.

Pokud jde o koncepci péče řádného hospodáře jakožto povinnosti *sui generis*, která je prvkem fiduciárního vztahu při správě cizího majetku, pak tato koncepce je funkční a vnitřně konzistentní ve vztahu ke členovi statutárního orgánu právnické osoby, kterému je svěřena působnost rozhodovat o majetku právnické osoby. Tato koncepce by mohla nakonec převážít, podaří-li se její východiska aplikovat také na jiné volené orgány právnických osob.

Za problematické pak považuji dovozování právního důvodu povinnosti péče řádného hospodáře z typu zastoupení právnické osoby členem orgánu. I tento teoretický postup lze poměrně dobře aplikovat na členy statutárního orgánu, nicméně má-li mít skutečně obecnou platnost, bylo by nezbytné jej rozvést také pro jiné, více „exotické“, volené orgány, než je orgán statutární.

JUDr. Tomáš Chrenek, LL.M., MPH
advokát, společník advokátní kanceláře Chrenek – Kotrba
Právnická fakulta Západočeské univerzity v Plzni
chrenek@chrenek-kotrba.cz